

Almanac de Interlingua

Numero 59 – Decembre 2014

Editor: Cláudio Rinaldi (almanacdeinterlingua@yahoo.com.br)

E si non existeva le christianismo?

Si Jesus non habeva existite, o si le predica christian non se habeva propagate con sufficiente fortia pro que un nove religion surgeva, le romanos remanerea polytheistas.

Ma isto non implica que illes conservarea le paganismo original. Al fin del 3^e centennio, quando le christianismo esseva ja un credentia popular, altere fide disputava con illo le corde del Imperio: le mitraismo. De origine perse, le mitraismo esseva apportate a Roma per legionarios qui retornava del provincias oriental. Illo deveniva un culto majoritari inter le militares, converteva parte del senato e attingeva le culmine del poter in 274, quando le imperator Aureliano faceva construer un templo e creava un corpore sacerdotal pro iste religion.

“Si le Imperio Roman non habeva essite conquisite per le christianismo, illo certo devenirea mitraista”, dice le professor de historia ancian André Chevitarese, del Universitate Federal de Rio de Janeiro. Ma per que dunque vos ha jammais audite dicer sur le mitraismo? Con le victoria del christianos, iste religion esseva banite in 391 e desapareva. Illo habeva surgite in le 3e centennio a.C., inspirate in le propheta Zaratustra, qui viveva circa le anno 1000 a.C. Su deo maxime, a qui se offereva le principal offerendas, es Mitra, associate al Sol. “Le mitraismo esseva minus fundamentalista e plus tolerante e democratic que qualcunque altere monotheismo. Ma il habeva nulle spatio pro le feminas in le vita public”, dice le professor.

Con o sin christianismo, le islamismo se developparea equalmente, post que illo es un derivation directe del judaismo. Illo esserea un religion ancora plus forte: sin le concurrentia del christianos in le Terra Sancte, le islamicos poterea lancear se al mares e conquerer plus territorios.

Principal eventos del era post Zaratustra	
A.Z. 1	Le <i>Anno Zaratustrae</i> 1 celebra le nascentia del propheta perse Zaratustra, qui concipeva le bases del zoroastrismo.
800	Surge in Persia le mitraismo, con preceptos prestate del inseniamentos de Zaratustra.
1000	In le provincia roman Judea, nasce Jesus Christo (o non).
1100	Le mitraismo se propaga per tote le Imperio Roman.
1476	Le Imperio Roman se disface sin conflictos. Le populos barbare, anque adepte al mitraismo, funda lor paisas. Sub influentia mitraista, tote le territorio inter London e Asia Minor experimenta un grande developpamento artistic.

1570	Nasce Muhammad. In le veniente centennios, le islamismo se propaga per le Medie Oriente e le Nord African.
1900	Le islamicos invade India e Europa. Illes occupa le Peninsula Iberic, parte del Peninsula Italic e tote le territorios inter Grecia e Austria.
2028	Navigatores islamic discoperi le Americas e se establi in le insula Cuba. De lá illes se expande verso le nord, usque a Texas, Oklahoma e Tennessee; e le sud, usque a São Paulo.
2157	Le territorios multo al nord e al sud es troppo gelide pro le musulmanes. Los occupa le europeos mitraista, qui comencia lor viages de discoperta plus tarde.
2300	Le climate semiaride del Nordest brasilian place al musulmanes, qui funda lá un ric califato. Plus al sud, le Baia de Guanabara deveni un polo mercantil. Le principal citates mitraista in America es Nove York e Buenos Aires. India e China deveni musulman.
2600	Cresce le tension religiose. Le armean musulman es attaccate per le mitraistas in Rio de Janeiro. In retaliation, le base islamic in Texas attacca le nord mitraista. Le conflicto attinge Europa e, in 2604, deveni un guerra mundial.
2624	Post annos de battalias, un armistitio es decretate. Vigorate, le mitraistas conquire portiones del Foreste Amazonic. Le judeos occupa parte de Jerusalem e le citate es divide per un muro.
2900	Le islamicos se reinfortia e attacca Paris, initiante un secunde guerra mundial, que illes vince.
3007	Nove York e Buenos Aires es islamisate. Ora 85% del population mundial es adepte al Islamismo. Un gruppo radical mitraista jecta aviones contra le plus grande moschea neoyorkese.

Traducte de *E se... o cristianismo não existisse?*, articulo per Tiago Cordeiro publicate per le revista brasilian *Superinteressante* in su pagina de Facebook.

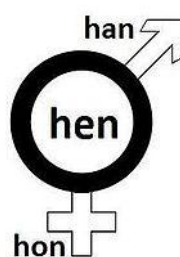
Le genero generic

Ni masculin ni feminin: le pronomine artificial svedese *hen* es generic, il es dicer, non indica si on se refere a un puero o un puera. Introduce in duo asylos infantil de Stockholm in 2012, le pronomine ha essite adoptate per plus scholas e mesmo familias. “Nos non comenciava a usar lo in casa ancora, ma il es solmente un question de habito”, dice Sofia Bergman, matre de duo infantes.

Le campania ha trovate supporto in diverse manieras. Alcun interprisas importante removeva le indication sur sexo del joculos – un de illos passava a producer un arma in color rosee –, motivante activistas a reivindicar le extinction del sectiones de pueros e pueras in le jocularias de Norvegia, Canada e Australia.

Ma le iniciativas in Svedia va plus lontan: alcun nove libros infantil presenta un protagonista sin sexo certe! “Svedia es realmente pioner”, se entusiasma Lann Hornscheidt, professora de studios sur genero e linguistica qui studia le education de genero neutral. “Nulle altere pais ha facte un tal effortio pro rumper le barrieras de genero inter le infantes,” illa conclude. Maria Hulth, de un firma consultive sur equalitate de genero, nota que alcun inseniante ha preferite usar *hen* mesmo quando le politica del schola non lo demanda, e que illes evita usar le parolas *puero* e *puera*, reimplaciantes los per hyperonimos como *infante*. Hulth accresce que su duo infantes sovente se tracta per *hen*.

Le inseniamento svedese passa a suffer criticas per distinguer homines e feminas, hetero- e homosexuales, e personas con o sin deficientias physic. “Tote le infantes deberea poter vestir se como illes vole. Le vestitos non es solmente pro le pueras, e rosa es un color belle que deberea esser a disposition de totes,” affirma Maria Hulth. Agentias governamental ha usate *hen*, parola accrescite al dictionario official iste anno. Le parola appare in quindecim jornales diari, e alcun norvegianos lo ha adoptate tamben.

Duo pueras sculpe runas in le jardin del Museo de Historia, in Stockholm.

Le recercatores comencia a evaluar le effectos del nove pronomine post duo annos de uso. Le linguista Karin Milles dice que il es difficile identificar quanto importante es *hen* pro generar cambios comportamental. “Il es impossibile saper si un puero se comporta de tal modo perque dice *hen* o perque se smalta le unglas”, illa dice. Le psychiatra David Eberhard pensa que le nove pronomine non va cambiar le facto que le majoritate del personas se identifica como homines o feminas. “Qualcunque sia le modo como on denomina le personas, le distinction biologic inter homines e feminas remane”, ille nota. “Nos debe tractar le alteres con respectu, ma ignorar le differentia biologic de genero es folle”, completa Eberhard, qui considera un crueltate diriger se al infantes de iste maniera neutral.

Svedia es le quarte pais le plus equal in genero secundo le ultime reporto del Forum Economic Mundial – solmente Islanda, Finlandia e Danmark ha melior position.

Le prime tentativa de implantar le pronomine *hen* data de 1966, quando le linguista Rolf Dunås lo suggereva in un jornal regional. Un nove recommendation appareva in 1994 per altere linguista, Hans Karlgren, in le diario national *Svenska Dagbladet*. Le revista feminista *Ful* lo adoptava in 2007, e un entrata sur illo surgeva in le *Nationalencyklopedin* in 2009. Desde 2012, le paroletta ha apparite in libros infantil, pecias publicitari, blogs, medios de communication traditional e in un discurso politic in le Riksdag, le parlamento svedese. Le Academia Svedese annunciava al initio de 2014 que *hen* figurara in le edition del anno proxime del *Svenska Akademiens ordlista*, un glossario official del lingua svedese.

Le forma *hen* substitue le pronomines masculin *han* (ille) e feminin *hon* (illa). Su forma objective es equalmente *hen*, ben que un forma parallel *henom* tamben existe

in analogia a *honom* (le, a ille). Le possessivo es *hens*. Le pronomine trova uso identic a *hän* in finnese, lingua que distingue nulle genero grammatical.

Basate in le articulo *The Three Letter Word Driving a Gender Revolution*, per Elisabeth Braw, publicate le 29 septembro 2014 in le revista statunitense *Newsweek* e compartite in Facebook per le interlinguista Donald Gasper.

Le vocal generic

Quante vocales existe in anglese? Si tu dice cinque, le responsa es incorrecte. Le anglese britannic standard ha duodece, sin includer le diphthongos. E qual de illos es le plus frequente? Le responsa non es E, ma schwa.

Un cosa es le litteras vocal, que es cinque in le alphabeto anglese, o sex si on considera tamben le Y. Altre cosa es le phonemas vocal. Le sono schwa pote esser representate per qualcunque littera vocal: *about*, *taken*, *pencil*, *eloquent*, *supply*, *syringe*; per combinationes de litteras: *mountain*, *social*; e mesmo per nulle littera: *rhythm*, *sexism*. Illo es le sono le plus frequente in anglese, e tamben un del plus difficile pro le estranieros qui apprende iste lingua, qui tende a leger le vocales secundo lor proprie conventiones graphic.

Le parola *schwa* ha origine hebree. In iste lingua, le termino *shva* se refere a un signo diacritic scripte sub consonantes pro indicar que illos veni accompagnate de un sono de “eh”. Le uso technic de iste parola pro designar le vocal central medie comenciava in le 19° centennio, quando linguistas german lo graphava *schwa*. In 1821, Johann Schmeller publicava un grammatica del germano bavare in que un littera E inverse (Ǝ) representava le modo como le germanos pronunciava lor E in certe contextos. In iste epocha, le studiosos anglese se refereva a iste sono como “vocal murmurate”, “vocal neutral”, “vocal obscur” o “vocal natural”, inter alteres. Currentemente, *schwa* es un parola international, pronunciate al anglese e representate per le symbolo phonetic ə in le Alphabeto Phonetic International.

Le rhythmo del anglese es orientate per le tonicitate: syllabas tonic es plus ben pronunciate que syllabas atone. Le mesme characteristic appare in russo, catalano e portugese europe, linguas que tende a obscurar vocales atone, o mesmo eliminar los in alcun contextos phonetic – in le caso anglese, in un syllaba interior succedente le syllaba tonic. Assi, il es commun que un anglophono omitta un vocal in *caramel* (“cármel”), *separate* (“séprit”), *chocolate* (“chóclit”), *different* (“dífrent”). In consequentia de iste practica, estranieros ha le impression que le nativos parla troppo rapido. Il sembla plus facile comprender de audition quando parla un hispano- o italophono, perque in espaniol e italiano tote le syllabas ha le mesme duration, independentemente del rhythmo de conversation.

Le schwa anglese es le vocal le plus pigre que il ha. Il non se tracta de un juicio moral, ma phonologic: iste vocal es lo que demanda minor effortio pro esser producte, sufficiente un minime vibration del cordas vocal, sin ulle movimento del lingua, del labios o del maxilla. Un simple corrente de aere desde le interior del corpore verso le mundo exterior – le ver essentia del parlation.

Basate in *9 fascinating facts about the schwa*, per le linguista Arika Okrent, publicate le 29 maio 2014 in *theweek.com* e compartite in Facebook per le interlinguista Aender dos Santos.

Debitos infinite

Centos annos post que le Prime Guerra Mundial comenciava, alcun pais ancara non ha complete le pagamentos del debitos que illes contraheva pro financiar lor atroce battalias. Le Regno Unite lanceava in 1917 su *National War Bonds* a fin de financiar su participation in le conflicto. Tres milliones de britannicos comprava iste bonos, que ancara hodie rende interesses total de 136 milliones de libras per anno. Le governmento se concede le derecho de non recomprar bonos de guerra, emisse desde 1752, assi que le currente population britannic paga debitos referente al guerras Napoleonic e de Crimea.

Germania finiva de pagar in 2010 su debitos concernente al Prime Guerra, equivalente a 96 mille tonnas de auro. Le Tractato de Versailles, signate in 1919, imponeva alte compensationes visante a impedir le germanos de recuperar lor potentia militar e iniciar nove conflictos futur. Representante britannic in le Conferentia de Pace de Paris, le economista John Maynard Keynes se dimitteva in protesto al dimension exaggerate e vindicative del reparaciones. Secundo ille, Germania non potea financiar se con un debito tanto grande. Effectivamente, le pagamentos esseva suspense in 1933 e su parte final, in valor de 125 milliones de euros, solo se efectivava post le reunification.

Le debitos statounitese representava 2,7% del economia in 1916. Le anno sequente, le Statos Unite vendeva bonos public, entrava al guerra e su debito ascendava a 33%. Le pais financiava Francia e le Regno Unite, ma istes non poteva cancellar lor debito perque Germania non poteva pagar los. Dunque, le presidente american Charles Dawe prestava tamben a Germania e recipeva in consenquentia le Premio Nobel del Pace. Al initio del 1930s, un tertio del pecunia ja esseva retornate al Statos Unite.

Le datos se basa sur le articulo *In 2014, countries are still paying off debt from World War One*, per Kabir Chibber, publicate in le sito qz.com le 1 novembre 2014.

Romeo e Julietta in Interlingua

Martin Lavallée inaugurava ante poco in Facebook le gruppos *Arte in Interlingua*, *Philosophia in Interlingua* e *Scientia in Interlingua*, in que personas interessate pote conversar sur iste themas. Ora, iste interlinguista canadian se dedica a traducer le classic tragedia *Romeo and Juliet*, per William Shakespeare. Ille disponeva alcun versos, que nos reproduce ci, con nostre desiros de bon labor.

Le tragedia de Romeo e Julietta

Romeo, un Montague, e Julietta, un Capulet, deveni focosemente amorse le uno le altera, dum lor familias se vota un feroce odio deposit lustros.

CHORO

Duo illustre domos, de equal nobilitate,
In le belle Verona, ubi nos loca le scena,
Itero inflamma lor antique querela,
E per lor proprie sanguine le cives se macula.

Sed ab le sperma fatal del princes inimic
Nasceva duo amantes quem odia le astros,
E lor magne infortuna sepeliva al fin
Per lor povre corpores le conflicto familial.

Le terribile via de lor mortal amor
E le effectos del rage obstinate de iste familias,
Quem solo pote appaciar le extermination de lor infantes,
Va intra duo horas esser exponite sur nostre scena.

Si vos consenti ascoltar nos con un pauc de patientia,
Nostre zelo se effortiara corrigere nostre insufficientia.

Scripte per le dramaturgo angese William Shakespeare al initio de su carriera, *Romeo and Juliet* conta le tragic historia de duo amantes cuje morte reconcilia lor familias inimic. Ja durante le vita de Shakespeare, iste pecia esseva un del plus representates, insimul con *Hamlet*. Hodie, su titulo es un archetipo pro juvenes inamorate.

Orthographia in Interlingua II

Le lingua italian es sovente laudate per su orthographia phonetic. Le parolas se scribe secundo lor pronunciation, sin considerar le etymologia. Le litteras **j k w x y** non es usate si non in parolas prestate de linguas estranier, dunque il ha graphias peculiar como *giudizio* (judicio), *esame* (examine), *omosessuale* (homosexual). Le evolution de iste lingua transformava incontros consonantal in consonantes geminate: *excepto* deveniva *eccetto*, *adjectivo* deveniva *aggettivo*. Ben que iste phenomeno linguistic es communissime e rende facile trovar le version in Interlingua de multe parolas italian, il ha casos exceptional con que on debe esser cautelose. Le parola italian *repubblica* es un exemplo: su **b** geminate representa con precision le pronunciation italian (“re-púb-bli-ka”), ma non trova explication etymologic ni correspondentia in altere linguas romanic – le forma usate in Interlingua es, in facto, *repubblica*. Analoge es le caso de *fabrica*, *facie*, *bracio*, *placia*, *citae*, *horizonte*, *chocolate*, *bloco*, *tarifa*, *matino*, *femina*, *detalio*, *aqua*, *mechanico*, *machina*, *menacia*, *imaginar*, *controlar*, *tolerar*, *obligar*, *abandonar*, *alontanar*, *agradar*, *sepeller*, *proteger*, *leger*, *regente*, *legitime*, *legier*, *tactic*, *pejor*, *major*, *tote*, *maritime*, *quatro*, totes con litteras duplicate in italiano, ma non in Interlingua. Anque simple es le consonantes del suffixos *-isar* e *-age*, scripte in le lingua de Dante *-izzare* e *-aggio*: *tranquillisar*, *realisar*, *viage*, *message*.

Oppositamente, alcun consonantes simple del italiano corresponde a consonantes duple o incontros consonantal in Interlingua: *aggressive*, *commun*, *communication*, *million*, *millennari*, *practica*, *functionario*. Un altere situation de caution pro le italoophonos es le composition, que tamben genera consonantes geminate in italiano, ma sole scriber se separatamente in Interlingua: *o sia*, *da me*, *a lo* e *o vero* in vice de *ossia*, *dammi*, *allo* e *ovvero*.